

Олена Тригуб,
студентка V курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0003-0915-3428

Анатолій Долгополов,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного
і фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0002-2636-6663

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-18>

УДК 343.2/.7:338.43

Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки

Постановка проблеми. Важливою проблемою сучасного етапу існування та розвитку агропромислового комплексу України є тривала криза в сфері економіки, яка розкривається в дестабілізації агропромислового виробництва, поглибленні диспропорції в ньому, розпаді фінансово-економічної системи, низьких показниках виробництва, збільшенні кількості низькорентабельних і неприбуткових підприємств, обмеженні ринків продовольства. Злочини в аграрному секторі економіки набули системного характеру й мають величезний негативний

вплив на економіку країни загалом. Вони є дуже поширеними, латентними, динамічними та завдають великих збитків, оскільки великий потік бюджетних коштів надходить у цю галузь. Відповідні органи часто не встановлюють обставини, що підлягають доказуванню в кримінальних справах у цій сфері, що і є гальмівним моментом у запобіганні корисливим злочинам в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях в

аграрному секторі економіки розглядалося у працях таких учених: В.О. Попелюшко, В.Г. Гончаренко, О.В. Пчеліна, В.Г. Сюрвачик, А.П. Гетьман та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Докорінна зміна злочинності, поява нових технологій збагачення, які об'єднали фактично комплекси злочинів в одне ціле, зумовлюють потребу перегляду наявних концепцій, які закріплюються в Кримінально-процесуальному кодексі. Незважаючи на внесення деяких змін до КПК щодо обставин, які підлягають доказуванню, залишаються поза увагою законодавця додаткові обставини, які мають досить вагоме значення для розв'язання кримінальних справ і запобігання злочинам в аграрному секторі економіки.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в комплексному аналізі основних особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки та пошуку шляхів удосконалення процесу доказування в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Доказування як процес отримання доказів і їх використання з метою відтворення реальної картини події, що досліджується, є єдиним засобом досягнення цілей судочинства, захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [1, с. 15].

Під час розслідування кожного окремого злочину основним завданням є встановлення та дослідження всіх обставин справи, які є необхідними для того, щоб ухвалити обґрунтоване рішення у кримінальних провадженнях. У законодавстві, на жаль, не закріплено таке поняття, як предмет доказування, проте ст. 91 КПК України [2] передбачено обставини, які підлягають доказуванню в кримінальній справі. Отже, за законом предмет доказування можна розглядати як

цілісну сукупність фактів і обставин, що мають матеріально-правове й процесуальне значення для розв'язання кримінальних справ. Таке визначення предмета доказування повністю відтворює В.О. Попелюшко. Загальний предмет доказування доповнюється й конкретизується у кримінальних справах залежно від віку та осудності суб'єкта злочину.

На думку С.М. Стахівського, предмет доказування — це передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню в кожній кримінальній справі з метою її правильного розв'язання [3, с. 32].

А.С. Кобліков вважає, що предмет доказування — це «сукупність істотних для справи обставин, які повинні бути встановлені в процесі доказування у кримінальній справі в інтересах її правильного розв'язання» [4, с. 120].

Проаналізувавши думки науковців щодо визначення предмета доказування, можна зробити висновок, що вони є дуже схожими та майже тотожними з визначенням, яке випливає із закону. Проте варто враховувати, що головним завданням доказування є встановлення чи, навпаки, спростування в діяннях особи складу злочину.

Тому предмет доказування у кримінальних справах можна визначити таким, який являє собою фактичний склад злочину, що дає змогу виконати всі завдання кримінального судочинства щодо тих діянь, стосовно яких здійснювалися дізнання, досудове слідство й судовий розгляд.

Щоб визначити перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки, потрібно визначити поняття й особливості цих злочинів.

Злочини в аграрному секторі економіки можна визначити як суспільно-небезпечні явища, що виявляють себе в сукупності передбачених

кримінальним законом діянь, які вчинені працівниками аграрного сектору економіки, посягають на економічні відносини в цій сфері та характеризуються корисливою мотивацією [5, с. 10].

Небезпека цих злочинів полягає в тому, що вони мають глибокий і систематичний вплив на аграрний сектор економіки, а також усе помітніший негативний вплив на криміналізацію економічних відносин у державі загалом.

Беручи до уваги особливості та характерні ознаки злочинів, які скоюють в аграрному секторі економіки, а також різних джерел кримінологічної інформації, корисливі злочини в сфері економіки можна поділити на такі групи:

- 1) розкрадання майна шляхом крадіжки;
- 2) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;
- 3) злочини у сфері службової діяльності;
- 4) злочини у сфері господарської діяльності [5, с. 8].

Нині існує велика кількість різних злочинів в аграрному секторі економіки, саме тому предмет доказування має свої особливості залежно від виду та особливостей злочину. Ці злочини мають свою специфіку, оскільки зазвичай вони є комплексними, скоюються організованими злочинними групами, виражаються в неодноразовості скоєння злочинів. Тобто це означає, що під час розслідування таких злочинів потрібно розглядати їх як комплексні злочини, їх сукупність, яка стає не просто злочином, а злочинною технологією збагачення.

Зміст предмета доказування висвітлено у ст. 91 КПК України, а саме потрібно встановити й довести подію злочину, його місце і час, спосіб, а також інші важливі обставини скоєння злочину. Специфічною особливістю в

доказуванні події злочину є те, що злочини в аграрному секторі економіки становлять складну систему діянь осіб або їх угруповань, які містять ознаки об'єктивної сторони декількох злочинів, що поєднуються єдиною метою. Тобто досліджуються обставини відразу кількох злочинів, які спрямовані на досягнення одного результату та об'єднані спільною метою.

Доказуванню також підлягають винуватість обвинуваченого у скоєнні злочину, форма його вини, мотив і мета скоєння кримінального правопорушення. Було б доречно доповнити п. 2.ч. 1 ст. 91 КПК України, зазначивши також умови та причини скоєння кримінального правопорушення як обставини, що підлягають доказуванню. Встановлення цих обставин сприятиме запобіганню схожим кримінальним правопорушенням у майбутньому, що також є одним із основних обов'язків правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх справ.

Профілактична діяльність слідчого у кримінальних справах про економічні злочини є досить специфічною діяльністю, зумовленою механізмом скоєння злочинів цієї категорії [6, с. 141].

Ст. 91 КПК України також передбачає доказування таких обставин справи:

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості скоєного кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно,

які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок скоєння кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до скоєння кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його скоєння, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя скоєння кримінального правопорушення [2].

У 2013 році ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» було доповнено ч. 1 ст. 91 КПК п. 7 «Обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру», це було правильним і важливим рішенням, оскільки, на нашу думку, визнання юридичної особи суб'єктом злочину посилює боротьбу зі злочинністю, зокрема з економічною.

Наприклад, у США та Англії вже давно існує система притягнення до відповідальності корпорацій (юридичні особи в цих країнах називаються корпораціями). Це стає поштовхом до припинення злочинної діяльності підприємств і запобігання злочинам у майбутньому шляхом покарання як фізичних, так і юридичних осіб. Злочини в аграрному секторі економіки досить часто є організованими, тому в такому разі, покаравши якусь конкретну особу, винну у скоєнні злочину, її співучасники далі займаються підприємницькою діяльністю. Відповідно, отримують гроші, які їм будуть потрібні для скоєння нових кримінальних правопорушень особисто або

засудженими особами після їх звільнення. Тому для запобігання такій практиці в багатьох зарубіжних країнах юридичну особу визнають суб'єктом злочину.

Оскільки злочини в аграрному секторі економіки є корисливими, то доцільно було б передбачити об'єкт і предмет злочину як обставини, що підлягають обов'язковому доказуванню в кримінальних справах.

Необхідність доказування об'єкта злочину пояснюється тим, що процес посягання на нього вказує на механізм його порушення, а останній, зі свого боку, розкриває характер злочинного діяння [6, с. 143].

Сторонами кримінального правопорушення з одного боку є суб'єкт злочину, а з іншого – потерпілий. Доцільно було б також внести до предмета доказування обставини, які характеризують особу потерпілого, оскільки без встановлення таких обставин дуже важко в повному обсязі висвітлити обстановку злочину, його умови, причини, що сприяли скоєнню такого злочину. Встановлення всіх обставин щодо особи потерпілого сприятиме більш точному та повному з'ясуванню всіх обставини, що підлягають доказуванню.

Висновки. Отже, предмет доказування у кримінальних справах являє собою фактичний склад злочину, який дає змогу виконувати завдання кримінального судочинства щодо тих правопорушень, стосовно яких здійснювалися дізнання, досудове слідство й судовий розгляд.

Злочини в аграрному секторі економіки – суспільно-небезпечні явища, що виявляють себе в сукупності передбачених кримінальним законом діянь, які скоєно працівниками аграрного сектору економіки, посягають на економічні відносини в цій сфері та характеризуються корисливою мотивацією.

Зважаючи на специфічні особливості злочинів в аграрному секторі

економіки, на нашу думку, під час розслідування кримінальних справ у цій сфері доказуванню підлягають такі обставини:

1) об'єкт злочину, а саме ті суспільні відносини й порядок діяльності, що порушуються під час злочинного діяння;

2) предмет посягання – злочини в аграрному секторі економіки найчастіше посягають на матеріальні цінності та гроші в національній чи іноземній валюті (готівкові, безготівкові);

3) подія суспільно небезпечного діяння, наслідки, спричинені таким

діянням, і причинний зв'язок між діянням і наслідком;

4) спосіб;

5) вина обвинуваченого у скоєнні злочину, його мотив і мета;

6) обставини, які впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання;

7) обставини, що характеризують особу потерпілого;

8) характер і розмір шкоди, завданої злочином;

9) причини й умови, що сприяли скоєнню злочину.

Список використаних джерел

1. Рибалка О.В. Значення кримінально-процесуального доказування. *Адвокат*. 2011. № 10. С. 15–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2011_10_2.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 19. Ст. 91.
3. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2005. 272 с.
4. Гончаренко В.Г. Предмет доказування в кримінальному судочинстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 1. С. 120–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_1_19.
5. Сюравич В.Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.
6. Пчеліна О.В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 137–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnusv_2009_4_19.

Тригуб О. В., Долгополов А. М. Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки

Стаття присвячена характеристиці основних особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки.

Проблема збільшення кількості злочинів в аграрному секторі економіки, поява нових, раніше не поширених, способів скоєння злочинів, висока латентність, недостатній рівень розкриття та призначення покарання за ці злочини визнаються авторами актуальними питаннями сьогодні. Для з'ясування основних особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки розглянуто специфічні ознаки злочинів в аграрному секторі економіки, їхні поняття, а також поняття предмета доказування загалом, враховуючи, що злочини в аграрному секторі економіки є переважно системними, скоюються в сукупності, у якій виділяють основні й підпорядковані злочини. До того ж їх найчастіше скоюють організовані злочинні групи з розподіленням функцій.

Це пояснюється тим, що цей вид злочинної діяльності розрахований на тривалий період і виражається в неодноразовості скоєння злочинів, до того ж у скоєнні їх колективно, відносно стабільним складом учасників. Тобто під час розслідування злочинів такої категорії треба враховувати те, що маєш справу не з окремим злочином чи простою

їх сукупністю, а зі злочинною технологією збагачення, що суттєво впливає на структуру предмета доказування в таких кримінальних справах.

Незважаючи на внесені зміни та доповнення до чинного КПК України, все-таки з появою складних технологій збагачення, які об'єднують фактично комплекси злочинів в одне ціле, постає необхідність перегляду сучасних концепцій, які закріплено в КПК. Автори сформуливали власну позицію щодо доцільності внесення деяких змін до законодавства в цій сфері. Зокрема, пропонується встановлювати додаткові обставини, що підлягають доказуванню під час розв'язання кримінальної справи в аграрному секторі економіки, а саме: об'єкт злочину, предмет посягання; обставини, що характеризують особу потерпілого; причини й умови, що сприяли скоєнню злочину, та інші.

Ключові слова: доказування, предмет доказування, злочин, обставини, аграрний сектор економіки.

Тригуб Е. В., Долгополов А. Н. Особенности предмета доказывания по уголовным производствам в аграрном секторе экономики

Статья посвящена характеристике основных особенностей предмета доказывания по уголовным производствам в аграрном секторе экономики.

Проблема увеличения количества преступлений в аграрном секторе экономики, появление новых, ранее распространенных, способов совершения преступлений, высокая латентность, недостаточный уровень раскрытия и назначения наказания за данные преступления признаются авторами актуальными вопросами на сегодня. Для выяснения основных особенностей предмета доказывания по уголовным производствам в аграрном секторе экономики рассмотрены специфические признаки преступлений в аграрном секторе экономики, их понятия, а также понятие предмета доказывания в целом, учитывая, что преступления в аграрном секторе экономики являются преимущественно системными, совершаются в совокупности, в которой выделяют основные и подчиненные преступления. К тому же их чаще всего совершают организованные преступные группы с распределением функций.

Это объясняется тем, что данный вид преступной деятельности рассчитан на длительный период и выражается в неоднократности совершения преступлений, причем в совершении их коллективно, относительно стабильным составом участников. То есть при расследовании преступлений данной категории следует учитывать то, что имеешь дело не с отдельным преступлением или простой их совокупностью, а с преступной технологией обогащения, которая существенно влияет на структуру предмета доказывания в таких уголовных делах.

Несмотря на внесенные изменения и дополнения в действующий УПК Украины, все же с появлением сложных технологий обогащения, которые объединяют практически комплексы преступлений в одно целое, возникает необходимость пересмотра существующих концепций, которые закреплены в УПК. Авторы сформировали собственную точку зрения по поводу целесообразности внесения некоторых изменений в законодательство в этой сфере. В частности, предлагается устанавливать дополнительные обстоятельства, подлежащие доказыванию при разрешении уголовного дела в аграрном секторе экономики, а именно объект преступления, предмет посягательства, обстоятельства, характеризующие личность потерпевшего, причины и условия, способствовавшие совершению преступления и другие.

Ключевые слова: доказывание, предмет доказывания, преступление, обстоятельства, аграрный сектор экономики.

Tryhub O., Dolgoplov A. Features of the subject of proof in criminal proceedings in the agricultural sector of the economy

The article is devoted to the characteristics of the main features of the subject of evidence in criminal proceedings in the agricultural sector of the economy.

The problem of increasing the number of crimes in the agricultural sector of the economy, the emergence of new, previously uncommon, ways of committing crimes, high latency, insufficient detection and sentencing for these crimes are recognized by the authors as relevant issues today. To clarify the main features of the subject of evidence in criminal proceedings in the agricultural sector of the economy, the specific features of crimes in the agricultural sector of the economy, their concepts, as well as the concept of the subject of evidence in general. Given that crimes in the agricultural sector of the economy are mostly systemic, are committed in the aggregate, which distinguishes the main and subordinate crimes. In addition, they are most often committed by organized criminal groups with the distribution of functions.

This is due to the fact that this type of criminal activity is designed for a long period and is expressed in the repeated commission of crimes, and their commission collectively, a relatively stable composition of participants. That is, when investigating crimes of this category, it should be borne in mind that you are not dealing with a single crime or a simple set of them, but with criminal technology of enrichment, which significantly affects the structure of the subject of evidence in such criminal cases.

Despite the changes and additions to the current CPC of Ukraine, with the advent of sophisticated enrichment technologies that actually combine criminal complexes into one, there is a need to revise the existing concepts enshrined in the CPC. The authors formed their own point of view on the expediency of making some changes to the legislation in this area. In particular, it is proposed to establish additional circumstances to be proved in solving a criminal case in the agricultural sector of the economy, namely the object of the crime, the subject of encroachment, the circumstances that characterize the victim, the reasons and conditions that contributed to the crime and others.

Key words: proof, subject of proof, crime, circumstances, agrarian sector of economy.